

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертация за присъждане на ОНС „доктор” в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Медийна система в Македония)
Тема на дисертацията : „Медийният преход в Македония и процесите на демократизиране на медиите’

АВТОР НА ДИСЕРТАЦИЯТА : Агрон Куртиши, докторант на СУ ‘Св. Климент Охридски’

РЕЦЕНЗЕНТ: доц. д-р Татяна Стоичкова, ЮЗУ ‘Неофит Рилски’

Така представеният за рецензия дисертационен труд е посветен на изследване на развитие на медиите и медийния преход Македония, а и също така да установи, как протичат процесите на демократизация на медиите в страната. Настоящият труд си поставя задачата да изследва и осмисли проблемното състояние на съвременната македонска медийна среда, функционирането на медиите в условията на пазарна среда, деформиращите отношения между медиите, политика и власт. Изследват се важни аспекти, засягащи професионалните и моралните стандарти на журналистиката. Темата е дисертабилна, съдържа възможности за разкриването както на нови сравнителни научноизследователски полета, така и на различни приложни аспекти.

Дисертационният труд е структуриран в увод, девет глави, заключение, приноси, библиография, и приложения. Приложенията непосредствено отразяват темата на дисертацията и осигуряват необходима основа за направените изводи и затова следва да се разглеждат като неразделна част от дисертационния труд. Текстът на дисертацията на Агрон Куртиши е развит в рамките на 312 страници. За разработването му са използвани 84 традиционни библиографски източници на македонски и чуждестранни автори. Допълнителните включените в списъка източници са също така 24 уеб източници, свързани непосредствено с въпроси и теми от областта на дисертацията. За целите на анализа и обобщените събрани данни от проведено емпирично проучване на докторанта, а така също и като резултат от задълбоченото изследване, са съставени и приложени таблици, онагледяващи тенденциите в сектора в страната, проучени и обобщени са експертните оценки, а така също и собствени наблюденията на докторанта. В главата „Методика на работата” Агрон Куртиши определя границите и методологиите на избрания от него подход на теоретична организация. Анализът е подчинен на използване както на качествени (теоретична интерпретация, методологична матрица) и количествени методи, особено в изследването относно въпроси, свързани с развитието и функционирането на медийния и рекламния пазар, концентрация и собственост, рекламни приходи и пр.

По-нататък условията на преход са изведени на базата на публикации от политическата наука (проучени и цитирани са автори като Карол Якубович, Франц Роненбергер и др.), през призмата на понятия като ‘системна трансформация’, ‘системна промяна’ и ‘системна трансформация’ чрез осмисляне на конкретната ситуация в Македония, развитие, което изобщо е характерно за ‘младите демокрации’ в условията на преход. / стр 25/. Историческият преглед се съотнася до предшестващия период на медиите в условията на комунистическата система на Югославия и политическите промени с обявяването на независимостта на страната от 1991 година, отразяващи предефиниране на социалната система и медийния сектор, налагането на нови модели, регулации и концепции за ролята на журналистиката в обществото. Тенденциите в развитието на македонското информационно пространство, посоките и промените през последните две десетилетия пряко се отнасят до процеси на разграждане на предишния монопол и ремонополизиране, либерализация на медиен пазар, като следствие от процесите на демократизация в обществения живот, свобода на изразяване и другите свободи, плурализъм, професионализиране, развитие на обществените оператори, процеси на глобализация. Критичният подход на Агрон Куртиши третира сложната траектория на развитие главно на държавните (публичноправните) медии; включва противоречията в пазарната ситуацията, изразяващи се в — големия брой на медии, темпото, с което се разраства пазарът, като същевременно правителството запазва ролята на най-големия работодател и най-големия спонсор на медиите. Авторът посочва: . „Проблемът не се изразяваше само в необходимостта от нова дефиниция на медиите и тяхната роля в обществото, което е поело по пътя на демокрацията, а най-големият проблем се оказва трайността на демократизацията. и по-нататък .’ . Изведеният извод е, че в тази силно политизирана обществена реалност държавата остава основният обществен фактор на промените, а не самото общество, не гражданите.

Опирайки се на критически медиен и социален анализ, дисертантът се стреми да постигне качествено изследване, в което анализът на процесите на демократизация в обществото се обвързва конкретно с контекста на социалното развитие. От медиите зависят информираността и представяне на обществения интерес и в голяма степен – качеството на демокрацията, но и те самите се нуждаят от трансформиране. Липсата на наличие на достатъчно условия за промяна по посока на независимото им развитие, наличието на медиен плурализъм (с което се отличават парламентарните демокрации с развита икономика и медиен пазар) определят дефицитите, спират критическите гласове и подчиняват информационните потоци съобразно целите на политическите сили. Сравнението на тези показатели за особеностите на ситуацията поставя системата на медиите в Македония пред

редица сложни проблеми в периода на преход. Те произлизат от всеобщия недостиг на свобода на изразяване и на другите свободи, независимост, прозрачност при финансиране и собствеността на медиите. И тук, според направените изводи, се разкрива сложната ситуация на влошаване на демократичните стандарти и ограничаване на свободата на словото в страната през разглеждания период. *‘Най-големите медии в страната са създадени чрез разграждане на съществуващ монопол и (частично) повторно монополизиране на пазара. В комерсиализацията и при водещи икономически фактори в медийната среда частните медии доминират над държавните, които от своя страна изпитват редица трудности.’*

В центъра на вниманието в глава „Развитие на медиите след 1991” е развитието и функционирането на правните регулации. Въпросите на медийното законодателство са очертани и като отделни етапи през последните две десетилетия, които могат да бъдат приети и като етапи на реструктуриране на сектора в Македония. ‘Първа фаза (1991 – 1997) се характеризира с множество нелегални медии поради липса на законова рамка; втора фаза (1997 – 2003): се отнася до създаване на медиен съвет, приемането на регулативни рамки и консолидация на медиите; трета фаза (2003 – 2007) е белязана от преходен период за държавното радио и телевизия и влизането в сила на новия медиен закон (2005) и първа стъпка към забраната на медийна концентрация (което до този момент никога не е било предмет на законова регулация), първоначална идея за цифровизация на медиите; четвърта фаза (2003 – 2013): адаптация на националното медийно законодателство към законодателството на Европейския съюз, преименуване на медийния съвет в *“Агенция за аудио и аудиовизуални медийни услуги”*. Дисертантът стига до извода за това, че независимо от усилията за адаптацията и хармонизиране с европейското законодателство все пак, остават редица нерешени проблеми и те се отнасят главно до прозрачността на медийна собственост, концентрацията на капитал в медийната индустрия, прилагането на регулации и законови текстове, които не отговарят на *“комплексния посткомунистически контекст, в който се намира страната”*.

Една от основните глави в текста на дисертацията е девета - „Медиен пейзаж”, в която се поставя проблематика за функционирането на общественоправните и комерсиалните медии в Македония. Интерпретирана е цялостната система в страната, в нейния обхват от обществени и комерсиални телевизии, радиа и печатни медии – телевизиите - МТВ 1 • МТВ 2 • МТВ 3 • MKTV Sat, Частните А1, : Сител’, Телма • Канал 5, ’ Алсат М’, ‘Алфа’, и печатните медии като „Дневник“, „Вест“, „Утрински вестник“ • • „Време“ • „Вечер“ • • „Премин“ • • „Факти“ • „Шпиц“ • „Коха“.

Разсъжденията и формулировките относно културното и медийното разнообразие включват в себе си намерението да бъде осмислен медийният плурализъм особено предвид сериозността и чувствителността на македонското мултиетническо общество в тази посока. Плурализъмът е труден, с оглед на изискването за предоставяне на много повече различни гледни точки и представяне на социалните интереси на различните етноси. През информационно-посредническите и оформящите общественото мнение функции на медиите Агрон Куртиши вижда и възможностите те да бъдат стабилизиращ фактор в страната. В същото време концентрацията на медии и медийната собственост ограничава информационното разнообразие и в крайна сметка се налагат модели на стандартизация в съдържанията. Липсата на жанрово разнообразие, на програми за специални слоеве в обществото, установената „практика на натиск“ в процесите на програмиране и програмни схеми, особено новинарските емисии, са факторите, които слагат своя отпечатък върху цялата сложност на ситуацията и пречките, пред които е изправен плурализъмът в медийното пространство.

Оттук за дуалната медийна система следва задачата за баланс между комерсиални и общественорправни аспекти при зараждане на една нова медийна пазарна и обществена среда. Противоречив е преходът от държавна към общественорправна форма и в сложилите се общественоекономически обстоятелства, общественорправните медии в страната трудно отговарят на изискванията за обществен коректив, трудно изпълняват функциите за обективно информиране, образование, култура, Държавните оператори изпитват различни - организационни и професионални - трудности и ограничения, като причините са разнообразни, но най-вече връзките на влияние между власт, медии и политика, изземане функциите за обществен интерес и публичен контрол и корекция на действията на политическите елити.

Проследена е цялата фактическа страна относно случая със затварянето на най-голямата и гледана македонска телевизия A1 TV, а и A2 TV и заедно с това и трите най-големи вестника („Vreme“, „Spic“ und „Koha e Re“) (медии, които се радват на обществено доверие в страната) потвърждава основната теза за недостатъчното развитие на демократичните процеси и илюстрира проблемите за прекалената политическа и икономическа зависимост. Случаят е пример за степента на политическия натиск и контрол върху медиите, за това, как управляващата класа се справя с онези от тях, които са опозиция на властта, използвайки различни методи, за да ги закрие. Силното политическо влияние е илюстрирано с това, че *‘собствеността на две най-големи електронни медии е на политици, председатели на партии’*.

Систематизирани и класифицирани са множество данни, отнасящи се до рекламен пазар и рекламоделите, завоюване на пазарни дялове; интерпретирани са данни от

измерване на тиражи, инвестиции в реклама, проправителствена реклама в главата 'Актуално състояние на медиите в Македония'. Анализът на въпросите е последван от множество таблични данни, илюстриращи последните актуални тенденции. Тази глава съдържа достатъчно интерпретирани данни, за да обхване една цялостна картина на медийния пазар и съпоставимостта на медиите с друг тип индустрии. Съдържанието и свидетелства за много доброто познаване на изследвания предмет, което е в основата на анализирането на данните и предполага изводите и заключенията, до които докторантът достига, свързани с концентрация на медийна собственост, проблемното състояние и засилване на икономическите зависимости в медийната сфера, икономическите интереси на медийните индустрии и ролята на рекламния пазар, .

Чрез предварително изготвения въпросник (приложения стр. 280-313) се търси информация за основните критични теми във връзка с журналистическата професия, свободата на медиите, насилието над журналисти, степен на икономически и политически контрол, но вече от позицията на самата професионална общност – от гледната точка на самите македонски журналисти, експерти и други професионално заинтересовани лица. На базата на проучения и обобщен емпиричен материал докторантът показва как представителите от сектора реагират на важни общественозначими въпроси и третират чисто професионални стандарти и проблеми. Общовалидните правила за поведение и практически действащи норми в областта на журналистиката са дадени в 'Кодекса на журналистите в Македония' (стр. 278-281). Остава открит въпросът относно механизмите за неговото прилагане и практическа реализация.

След проведения анализ и изведени изводи дисертантът прави препоръки, насърчаващи една по-свободна и независима медийна среда в Македония. Те са по посока на демократично медийно регулиране, прозрачно финансиране, ясна регулации за политическа реклама, саморегулация и етика в медиите, защита на конкуренцията и активното участие на главните заинтересовани групи и гражданското общество в една 'критична публична сфера' (по смисъла на Хабермас) (в главата за „Бъдещето на медиите в Македония“).

Заклучение и изводи:

Сред постиженията на Агрон Куртиши бих посочила интерпретацията на цялостната медийната система в Македония, в нейния обхват от обществени и комерсиални телевизии, радио и печат. Анализирана е основната проблематика на македонските медии понастоящем и условията, в които се практикува журналистическата професия. Систематизирана е огромна по

обем информация, включваща развитието на съвременна медийна регулация в условията на преход, процеси на професионализация в областта на журналистиката, структурата на медийната собственост и пазар, характеристиките на медийната среда във взаимовръзките между социални, икономически, политически фактори и структури. Получени са резултати с научноприносен и приложен характер, демонстрирани са сериозни познания в конкретната научна област на медиите, научен потенциал за реализация на критични идеи и за участие в актуалните дебати за перспективите на медиите в Македония.

Авторефератът адекватно отразява съдържанието на дисертацията и приносно изведени тези и постановки в дисертационния труд.

Изказаните по-горе положителни съображения, ми дават основание да оценя реализирания труд като самостоятелно изследване с редица достойнства и да предложа на членовете на научното жури **на Агрон Куртиши да бъде присъдена ОНС 'доктор'** в професионалното направление „Обществени комуникации и информационни науки“. (Журналистика – Медийна система в Македония).

София

8.05.2015 год.

доц. д-р Татяна Стоичкова